

20991

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Södermanland

V. Vingåkers sn

16/11 50.

Lundström, Johanna. 1950

EILMA:s fågel. M. 188 Vård och an-
vändning av vilda träd, buskar och
örter på smågårdar.

17 H. 4:

20991

1. En bonde eller torpare som gjorde dagsverke för stället eller pengar, hade ej rätt ta något i skogen utan herrgårdens skogvaktare skulle syna ut det allt stod i kontraktet vad di skulle ha o vad di skulle göra. Om di ville ha något virke utom det som stod i kontraktet fick di köpa, men det togs mycket mer. Ek har aldrig anvends till brensl, det var bara i parken vid herrgårdar der vid gångvarna stod sitt soffor gjorda av ekgrenar, en torpare som gjorde ökor båtar fans det någon ek der han var o gjorde båt högg han ned grenar till di gjärör, men det var på netterna, di som räddde om sina ställen di sålde barken till garvarna o virket till snickarna till hjulen på vangvarna anvendes ek men mest björk för ek var det ont om o till vädträd har jag inte sett någon ek, di eldsta vädträd jag sett var Rönndet

2. skulle bli lyckliga i ett sådant hem der
en rönn stod nära stugan. Jag vet fyra som
gick ut frivilligt för sina husbönder i krig
alla fick stuga byggd åt sig der fick de bo
fritt så länge de levde men inte barnen alla
stugor stod en rönn på gården alla hade
namnet hagstuga. På senare år blev rönn
värdträd. Min far planterade två engelska
granar om dan när min yngsta bror föddes
det var en tro att trädet ej skulle trivas.
om någon skulle dö ung min far dog 49 år
gammal min bror 32 år, men Engelska granen
vuxer i himmels höjd lika höga så det slår
inte in. Alla buskar i diken på inom hankor
stör har alla ärendebönder och de som gör
dagsverke för stället rättighet te hugga i kull
men enbuskar fick de ta utan syn av skogsvad-
tare. Enbusken repa de enbär av på hösten innan
frosten kom dom brygde de dricka av till
jul och te ge en sjuk det var helso drick

3. Embuska repa di å strödde små kvister
på golven Lön och helg dagar vintertid på
sommaren repa di lön å strödde på golvet
var det någon död hackas granris å ströddes
på stuggolvet i farstun å på gården enar vid
farstubrön, granar vid brön om det var
bröllopp med halv meter barkade stammar,
en på var sida om gårds grinden, en kran
av lingen ris mellan granarna över farstdörr.
Ekvirket vet jag di köpte i Skeckervi av di
bönder som räddes om sina ställen å hade
ekar på sina egor. Av embuskens kvistar
gjorde di hand som kvista först basas
över eld det gjordes ute på en slät plats
en basa engjorde hanken. Av grova gre-
nar med flere grova grenar nedåt roten
gjordes krattor som di kratta ned rågen
på gölens toppen på gren var handtag
tre eller fyra avskurna kvistar ned till en
tre turr var kratta man kratta nek rågen

4. I alla spottkäidor låg hackatervis
alla karar tugga snus, rökte cigar bara i
yub, vid femton år börjo di tugga snus
snusdosa a brenvinsflaska var ofta en
dop present med namnet ingraverat på
doslock a på flaska. Tibast var mycket bra
skydd. det sattes i alt som di trodde di kunde
skemma i läsen varpor i vävstol ja i alla
ting som di var redda om, min farfar hade
en sådan buske i sin trädgård en dag
kom det skojars a levde bus hon motar ut
dom da skreken skojars vad gör ho hon
varpar varfor skemmer ni inte väven förna
da går inte di har tibast i varpo, det di
länte bort brenmerkte farfar, en löndag
kom första pigo a ville låna farmors
vigselring di skulle spä sig hur lenge di fick
gå ogifta, nej sa han för guss skull inget trälle
ri slapper du te ringen da skeljs ja ve dej
ett härsträ tog di på sig band det om ringen

så höllde det i ett driksglas så många gånger
ringen slog mot glaset så många år drögde
det till di blev gifta, men det var brolleri.
All ekbark såldes hel till garvarna, den
användes ej hemma löven gav di kor å
hestar på vintern torkat bundet i kervar
å torkat, björklöv skulle hackas av fella
bjorkar betinget var tio tjog om dagen
hicka av lagom kristar med lövhacken
binda det å bära ut det samt ställa opp det
till torb i närheten av gården mot gårdsgårn
å på gårdsgårnstora, dagarna efter midsom-
mar fick skogvaktaren syna ut löven
bonde skulle ha en åtti tjog en torpare
förtio tjog, asp och ek skulle hestar å ossar
ha björklöv skulle fåren å korna ha kerva
sattes på en stör som var nedsett i midten
i färkeften. På mindre ställen repodi av det
torro lövet slog varmt vatten på lite salt
å ett par nävar kli eller gröpedet kalla

6. Di sår på riset lades i en hög på en teg. det
blev skallhögen till sista April, lövfalsved
högs opp på våren men i nymåne då bran
den bättre byggnads virke tall och gran togs
alltid ikull i nymåne för då cit inte masken
det inte ett ris fick di ta hem från skogen
i veckan före Påsk för då drog di hem orma
te husen. Ekollon vet jag ett becksstusittar
som hade en gris gick en mil i plocka ekollon
men om di mälde eller koka dom har jag ej
hört. Galleplen användes till ferga grätt
di beta garn eller tyg i vikterol lösning det
kalla di beta sen var fergen kokad av
galleplen. Di ferga grätt till teckfoder matt.
Varp med erlag i beta först med vikterol.
Med stennossa ferga di brunt men beta med
kromsyra. Med hundokar ferga di grönt i
gult med kromsyra till beta före. Svart ferga
di med brasilja vikterol till beta när det var
svart fergat togs det opp sen slogs betami

J. Bresiljan då ferga di grätt efter svart ferg.
Wid Högsjö har Ebrothing Kristina planterat
en Ek. Wid Skenäs har Erik Salberg planterat
en ek. Wid Tidö satt Axel Örsens tjerna på en
benk vid den stora eken när han låt bygga
Tidö slätt. Det var väl av linden di tog bast
till mjerdar, till väva baskmattor av skaskar,
linden var hård å jemma å masken å den ej
stod sig bra mot väta. Brakveds buskens
bark vill di gerna ha på aptek det blir till
magen det användes av baren gjorde di bleck.
Någon lind har jag aldrig sett som värd-
träd å di tog bast bara till binda mjerdar
till senklöten på nåt tog di nåver di tog
det grövsta på linet noppå å svinluggdet
snodd di ihop till rep te binda med dom kalla
di jolingar di band, hökarsar av bast på
resor å åt marken var hökarsen bunden på
lasset med en joling. Fläder botemedel
Fläder buske fans förr nestan vid varje hem.

8. Alla blommor plöckas av & torkas blev
någon sjuk kokas fläder i vatten det dräcker den
sjuka varmt sen beddas han ned varmt så
han skulle svettas. Om di fick tandverk skulle
fläder blommor kokas i lite vatten leggas i
en tunn duk & leggas på så varmt di tålde
derdet verkte. Ladedi på fläder på finnar
& bölder blev det inte blodförgiftning.
Rågnyöt & humle stekt & lagd på mycket
varmt der tender verker skei stanna verken.
Jag har ej hört att någon feld en fläderbu-
ske. Hurdant virke det var i skomakarnas
bräde har jag alldrig hört men knivskäften
var av masbjörk det säg jag. En slackkniv
fick di inte skära av en nagel med sen döds
Man ej djuren hörde jag gamla säga. En
lie som låg fick ingengä över då gick bette bort.
Tort björklöv som repas i solen lades på der
gickes satt verk i maggropen pepparrot revs
varmt vatten slogs på lades på varmt.

9. I stammen på en björk satte di in det onda
när di fick något ont som verkte å blev var det slog
di på en trasa borra hölt i stammen på en björk
stoppa in trasa å slog in en pinne, men om någon
fellede ett sånt träd fick han alt ont på sig,
Aranson i Wadstorp satte in ont i ett träd när
di kom å sökte honom då han var yngre.
Fären gav di mälört när di hosta å var klena,
Mälört växte på väghänter inte långt från
husen blommorna lades i brenvin å vermdes
i en panna i spisen, det var helsosamt te ta
en sup mälörts brenvin i synnerhet på vintern.
När di bar lik te graven på sommaren
banddi mälört för näsa för liken stod på
loge eller bod i två veckor å luktte verre.
Det var bara fären som di gav mälört i bröd
eller mjöl. Jag säg alldrig någon sjuk som
tog mälörts brenvin vardi någe sjuka då
tog di Kamfers brenvin. När binens verma
grodde di kupa inuti med elggräs då gick di

10, fort in. Mens knoppar koka di å siladet
den brycken drack di när di hade ont i
magen å diare, det lärde Aronson i Madstorp
dem, av Men gjorde di shedar å slevar, med
träskedar å di till slut på 1880 talet, ja
somliga längre trättalrickar använde en del
gamla till slutet av 1890 talet samt trätråg
de ha potatis kokt fisk korv kött på bordet.
På våren när hälen gick ur borra di hål i
stammen på stora björkas satte in ett vass
-rör slog in en stor spik över på den
hengde di en liten kruka den tömdes
sen i en större, det brygde di dricka av det
kalla di björksötadricka. jag sag inte
någon som som skötte skogen fören på 1890
talet då togs gamla trån i kullriset brenades
å det sades frö å planteras, det var bara
i diken och inom gårdesgårdar di högg bort
buskar. Vid buskar tog di å gjorde myrklar
av samt korgar å pankaks korgar när

11. Di skulle ha maseek för många dagar.
Törstbuskar å skvakte koka di i vatten den
lagen bada di barn som hade engelska
sjukan var barnet grinit tog di det med
till sjön samt en kyllsaxs klippt av en
en bit bit av barnets linne kasta det i sjön
å ropa tag det här å lek mä å låt bli
Hulda Elvira Anderson det hörd jag som ma-
-ren 1884 en mormor göra med ett barnbarn,
Lillkonvaller lagda å brenvin skulle bli
en bra medesin. Mot bleksot skulle di leta
vitklöver å lägga den i brenvin var ett
säkert bot. Ont i halsen blev bra om di
på kvällen band venstra strumpan om
halsen. Om di fick fulltig i en hand skulle
di ta en trasa i pörle göra sina behov i
den binda på det varmt, ha det på i tre
dygn di gick det över. Rävorm i ansikte
blev snart bra om en fremmande person
kom in utan helsa spotta på den into säga nåt

12. då skulle råvorma gå bort inte komma igen. Om di var något nervösa ä hade dålig aptit koka di renfana ä ä druck det teet somliga koka råvrompor di vesser i potatis kalld. Brödkumming vesser i diken ä på di kesrenar den hade di i ost som di torke det kalla di kummingsost den ystes med kalvmage, kor som kalva skulle ha kokt brödkumming ä en näve salt ä lite mjöl i den varma första dricken. Ossara kor som det härdna i dem koka di mångfällarötter silo ä slog i dom. Kalvar skull rensas i magen med kokt i vatten ison ä kalmarot spadet slogs i mjölken ät dom. Fulltig i hender ä i finger hade polk mycke för då sa vadstörpen koka gröt av vatten rågmjöl ä tysk toppardi är liho prestkraga men mindre förstrasa med arföringen skulle leggas på Torsdags kväll Eljest gick det onda inte över. jag fråga en klok gubbe hur kan man få

13. fulltig när man inte har skadat hand
jo sir du när vi skickar iväg sänt der ont
då skickar vi det ut skogen der ingen bor
åt sjön der ingen rör men då kan man fei
åt i messugg sa Fredrick i Östmäsen som
bota både människor och djur det gjorde även
Kronson i Kådstorp också.

Ljungen ville ingen ha på inegorna av
torra stubbar feta torvestubbar brendedi
tjära stubbarna bröts opp på varenädrops
hem högs sönder lades opp kring gropen
i tjärgropens botten lades stora grön barkar
som tjäran rann på ned i en tunnå när
tjårkorvet var torrt det var i juli då restes
elet opp runt i tjärgropen det var en öpp-
ning der di kunde tända en passande sten
ställdes för när di tänd eld hela gropen
tecktes med grästov nu måste tjärgrubben
vakta både natt å dar ett par dygn till
det var urbrend. Det var husgubbar som brende.

14. Till byggnader användes tall och gran till möbler björk och tall mest tall, till tak och golv i nya byggnader, gran till ved, granved till bakugnarna, tall till spisen alla grenar på björke di hacka lövet av di högg di opp det kalla di björkspink dom eldad i stora stugan om vintern björkveden såldes. Till heggning gessle och stör gesselbrår klövs av gran och asp den dogs även till ved stora var en, enbuskar kokas te slås i smörbyttor flesktinor och köttinor te tas bort ond lukt i kersket i laggkärl. Stekta ormar var ett pulver som användes både åt människor å djur men ormar skulle tas före första sommarkdagen det var bara huggorm som dugdes å stektes levande i bakugnen, i smedja på plåt i skogen på plåt di såldes på apoteket som ej gick åt i hemmen. Av granrötter gjordes di band till laggkärl. Hassel var di redda om di ville ha rötter till julen aktas förtjvara.

15. Meer Här vid Särstaholm i på ömse sidor
om vägen Särstaholm och Kesetter är det lönlige
i parkerna är ekar samt buskarse av snöbollas
I gatan vid Solberga var stora tätare när i
den sade farfar att gasta bodde der i skrets
i Katrineholm skall det vara Lindale.
Björken satte di stort värde på av den fick
di finaste möblerna, lövet at får i kor och
ossar, av nävern gjorde di smusdosor med
botten i lock av trä, skeppor te dricka med
ur kellar vid vägen större skeppor te plocka
bär i, näver till bottnar i stövlar och kengor
vinterskor dom kalla di svenska skor di
som var gjorda av bara läder kalla di
tyska dåliga björkar vexstede ut en svamp
som en halvmanne den tog di te stryka rak-
kniven på sen di skurit sidan jämn som
satt fast vid björken, av unga björkar gjorde
di lövbägar i stalde över färsdörn till
Midsommar och nams dagar till Midsommar

16 och gökottos benkar sattes opp och borel
der att di a drack granna bjöds lövsalm
vid alla stugor fick stå till mörka netter,
läta björkonar vassa opp långa björkvidjor
dom ved di a gjorde vejtog te leda djur med
när di sålde ett djur fick köparen vejtoget,
mindre vidjor vreds te binda kvastar a vispas
större vidjor band di träkattsor med barn
skulle ha stryk av björkris. Thi veja må ho a
grön så blir ho både fager a skön.

Tistel a nessor tälde inte bonden det fick
backstusittarna rensa ut sin ho, så lång
tisteln blev på sommaren så djup snö på
vintern skulle det bli.

Av torra grenar på epple trädet gjorde di
rivpinnar det fans inte mer en ett paron eller
ett eppleträd di skars alldrig ur.

Heckar och veranda fans inte vid gamla stugor
ingen gård te skylla a kvatta gräset vassa till
stegen sen var det smala gångstigar ut.

17. Till grinden alla gärdlar var det gärdes-
 -gård omkring med en grind åt lagärn
 en ut åt stora vägen Gärdesgård var heg-
 -nat av en stor enhä ~~här~~ i gärd inga blom-
 -mor, en äbruchs buske och där är var salvia
 buske, på sommaren hade kvinnorna
 ett par kvistar äbruch i handen åt kyrka
 som de luktade på. I diken och på väg
 kanter fick björkbuskader tog de vid jör-
 te binda vispar med der repa de vispris
 der tog de största riset te sette i spisen
 på sommaren der repa de löv te strö på
 golvet till löndaga de små björkes te
 sette i stughörna de kvistar te klä på
 spisen. örter som av almogen värda nyttas.

En	Tibast	Gullwiva	Pepparot
Fläder	Wildepl	Halbor	Renfana
Flaktorn	Yrnbar	Kumming	Stensöta
Kyporbuske	Krusbar	Malla	Skvackel
Oxsel	Blockrot	Nessa	Pörs Kamill